

Irma Cencič

IVO ŽAJDELA

Čeprav naj bi bila Primorska glede partizanskega nasilja nekaj posebnega, so tudi tod izvajali vse oblike najhujšega nasilja. Že med vojno so partizani na Kobarškem umorili veliko ljudi. Po vojni so z nasiljem nadaljevali. S Kobarškega, predvsem pa iz obmejnih vasi v Breginjskem kotu so se ljudje množično umikali čez mejo – iz komunistične »svobode«.

Andrej Uršič, Majaronov iz Kobarida, je bil doktor prava in v Trstu so ustanovitelj slovenskega časopisa *Demokracija*. Konec avgusta 1947 so ga aktivisti OF na prefinjen način zvalili od doma, da naj se javi v Robiču, kjer naj bi imel dekle. Tja se je peljal z motorjem. Nekaj sto metrov iz Kobarida so med dvema lipama čez cesto napeli žico. Ko je zadel vanjo in padel, so ga zajeli in skrivoma odgnali »v neznano«. Domači zanj niso več slišali.

Šele po demokratizaciji Slovenije leta 1990 so v arhivu našli dokumente, ki so pokazali, da je Udba Uršiča takoj po ugrabitvi pri Kobaridu odpeljala v Ljubljano. Tam so ga umorili, in za grob se še danes ne ve, čeprav je ob odkritju spominske plošče v Kobaridu pisatelj Saša Vuga pozval storilce, da povedo vsaj zanj.

Umor na meji

Albina Špolada, po domače Geruja, domnevno doma iz Stanovišča, so ubili domačini, menda fantje iz vasi Sedlo. Ker je bil fant naiven, ga Italijani niso vzeli v svojo vojsko. Skupina vinjenih fantov ga je odgnala skozi vas Breginj v bližino meje, kjer so ga naslednji dan našli ubitega. Na mejo so ga gnali zato, da bi za umor »obdolžili« obmejno stražo JLA.

Nasilje nad Drežničarji

Leta 1949 je Udba odgnala šest fantov iz Drežnice in jih zaprla v Tolminu. »Obtožili« so jih, da so nameravali pobegniti čez mejo. Večino so izpustili, Franca Rakuščka – Klančarjevega pa so »obsodili« na nekaj mesecev zapora. Po dveh mesecih so ga zaradi močne slabovidnosti izpustili.

Drugega, Mirka, z domačije, ki se ji je po domače reklo Sašev, so »obsodili« na tri leta. Skoraj vse je moral prestati na Kočevskem. Po demokratizaciji je bil si-

cer rehabilitiran in tudi dobil nekaj odškodnine. Toda kaj je to v primerjavi z ...

Avguštin Kracina

Avguštin Kracina je bil predvojni gostilničar, trgovec in kmet v Podbeli. Rodil se je 12. aprila 1893 v Podbeli. Bil je zelo razgledan, bralec slovenskih knjig (mohorjevk in Matičinih), napreden in skrben gospodar.

Med drugo svetovno vojno je bil v Podbeli edini, ki je lahko močno materialno podpiral NOB. Drugi vaščani so bili skoraj vsi revni, tako da so komaj preživljali svoje družine. Partizanskim enotam je preskrbel celo vojaški material (ekrazit, zažigalne vrvice in detonatorje), vse je dobil pri znancih v tovarni cementa blizu Čedadu. V Čedad je hodil s kolesljem po blago za trgovino oziroma za potrebe vaščanov.

Titova Jugoslavija?

Trgovina je bolj slabo uspevala, saj revni ljudje niso imeli denarja in so kupovali »na kredito«. Podobno je bilo tudi z gostilno, tako da je tudi njegova družina živel v glavnem le od kmečkega dela, od mleka in skute, sir in maslo pa je prodajal v Čedadu, da je lahko kupil trgovsko blago in vino.

V času cone A, torej pred priključitvijo ozemlja k Jugoslaviji, so ljudje zaživel nekoliko boljše, zato je Kracina najbolj uspevala gostila. Mnogi pa so mu bili dolžni, ki še izpred vojnih časov in dolgove še povečevali. Če je koga opomnil, da je že precej dolžan, je dobil odgovor: »Boš že dobil plačilo, ko pride Titova Jugoslavija, in to bo prav kmalu.«

»Svoboda« v coni B

Ko se je bližal čas priključitve k Jugoslaviji, zanj Kracina ni kazal posebnega navdušenja. Dobro je poznal razmere v coni B in

Leta 2013 je bila slovesnost ob dnevu spomina na žrtve totalitarizmov v Kobaridu, v ospredju Boris Pahor.

je tudi vedel, kaj pomeni komunizem, ki so se ga nekateri veselili. Sam je bil tudi v Rusiji, zato mu ni bilo težko sklepati, kaj pomenita komunizem in revolucija.

Dogajanje ga je spravljal v obup. Mnogi ljudje in trgovci, zlasti iz Kobarida, so se umikali v Čedad in Videm. Kaj naj stori? Vedel je, da so v vasi ljudje, ki mu ne želijo dobrega, pač pa razlastitev in uničenje, morda celo umor. Predvsem tisti, ki so mu bili dolžni veliko denarja.

Doktorja prava Andreja Uršiča je Udba ugrabila v Kobaridu konec avgusta 1947, ko je bilo to območje še pod anglo-ameriško zavezniško upravo. Pretihotapili so ga v Ljubljano in umorili.

Če bo svoboda ...

Neke noči je družina Kracina šla na pot v neznano. S seboj so vzeli le najnujnejše. Ko so ponoči prišli do Štupice, prve beneške vasi, se je iz molka zaslišal odločen očetov glas, zakaj bežijo, kaj jim kdo more, saj so partizanom in ljudem delali samo dobro. Če bodo preživeli novo oblast vsi drugi, jo bodo tudi oni. Delati znajo in se ne bojijo prijeti za katerokoli delo. Domov se vrnejo, ker bodo sicer ljudje mislili, da imajo res slabo vest in kakšne grdobije na vesti.

Še ne šestnajst- in sedemnajstletna sinova nista povsem razumela, za kaj gre. Žena pa je molčala, kajti vedela je, da je mož moder in ve kaj dela. Če bo svoboda, za katero so toliko dali, potem bo moralo biti samo bolje in ne slabše, tudi povedali bodo lahko, kar mislijo, ne tako kot pod fašizmom, ko so se morali pokoravati protislovenskim fašističnim zakonom.

Vrnitev

Strah pred boljševiško revolucijo, ki je šumel po 54-letni glavi gospodarja družine, je bil potem upravičen. V ničemer se ni motil, le zaupal je v poštenost ljudi. Nenadoma je obrnil koleselj in vrnili so se domov. Bilo je kmalu po jesenskem jutranjem svitu, tako da so ljudje govorili, da je danes Mušč, kot se je po domače reklo domačiji, zgođen, ali pa je šel samo do Špetra in ne v Čedad.

Suženj v komunizmu

Januarja 1948 so režimovci Kracino aretirali, in to ponoči, kot kakšnega tolovaja. V Tolminu na sodišču so mu nprtili toliko krutih laži, da so ga »obsodili« na dvanajst let zapora. »Odslužil« jih je pet na delu v kočevskih gozdovih, pri gradnji Litostroja in tudi na Pohorju. »Pomilostili« so ga poleti 1954.

Ko se je vrnil domov med svoje, je bil sicer nadvse srečen, toda tudi zamorjen in povsem razočaran nad novo »ljudsko oblastjo« in »svobodo«, za katero je veliko pomagal. V sebi, pa tudi zaupnim prijateljem, je pogosto rekel: »Kakšen norec sem bil, da sem izdal svojo lastno vest, ki mi je pravila, da iz vsega tega NOB, še posebej iz proletarske revolucije, ne bo nič dobrega.«

Viktor Ivančič

Viktorja Ivančiča – Kramarja so komunisti aretirali in »obsodili« na več let zapora samo zato, ker se je pošalil iz »motorizacije« jugoslovanske vojske, ko je 16. septembra 1947 vkorakala v Kobarid. Prišla je iz smeri Mlinskega, peš in uborno opremljena, ljudstvo Kobarida pa jo je moralo slavnostno sprejeti. Viktor, že po naravi šaljiv človek, je neprevidno ob sumljivih sosedih, rdečih skrajnejših, tiho rekel sosedu: »Poglej, Albin, zdaj, ko so šli ameriški džemsi, prihajajo pa naši.« Ti »naši«

džemsi so bila sestradana kljuseta, ki so komaj vlekla težke vojaške vozove.

To, da je bil zaradi sodelovanja z »NOB« zaprt od februarja 1943 do razpada Italije v zaporih Rovereto ob Adiži v Italiji, ga ni rešilo, niti to ne, da je ves čas t. i. Kobarške republike brezplačno pekel za partizane kruh v svoji pekarni v Kobaridu. Pekarno so mu tedaj kot »protiljudskemu elementu« »podržavili«. Na prisilnem delu je bil dve leti in pol.

»Samomor« Irma Cencič

Na Kobarškem so komunisti umorili v glavnem moške. Med ženskami sta bili dve materi in tri mlada dekleta, od katerih naj bi Irma Cencič, stara okrog 20 let, v tolminskem zaporu leta 1949 naredila samomor. Doma je bila iz Robidišča, obmejne vasi, od koder se je leta 1949 ponoči umaknilo čez mejo v Italijo tri četrt prebivalcev. Vse druge z učiteljem vred je Udba naslednje dni zaprla in zasliševala v tolminskem zaporu.

Irma naj bi od prestanega hudega in krivice naredila samomor. Med vojno je bila aktivistka OF, brat je bil ubit kot partizan. In potem so jo zaprli. Gotovo se je ves čas spraševala, zakaj. S koščkom stekla naj bi si prerežala žile. Uradno obvestilo je bilo: umrla po nesreči. V drugi celici je bila zaprta tudi njena mati.

Nadaljevanje prihodnjič